

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Yervant Odyan'ın Ermenice olarak yazdığı ve kısaca *Inger Paņcuni* (Yoldaş Paņcuni) adıyla bilinen ünlü üçlemesinin 1911 ve 1914'te kitap olarak yayımlanan ilk iki bölümünün çevirisinden ibarettir.

Bu çeviride, 1938 Kahire baskısı Aleksandr Saruhan tarafından resimlenen *Yoldaş Paņcuni*'nin, o tarihten sonra adeta ayrılmaz bir parçası haline gelen karikatürler de yer almaktadır.

Saruhan'ın çizimlerindeki Ermenice yazılar karikatür altlıklarında köşeli ayraç içinde açıklanmıştır. Ermenice olarak veya özgün metinde geçtiği şekliyle bıraktığımız farklı dillerdeki sözcükler *italik* dizilmiş, yer yer dipnotlarla açıklamaları verilmiştir.

Odyan'ın dünyasına erişimi kolaylaştırmak için, kitabın başında biyografik notlara ve çeşitli yazar ve eleştirmenlerin değerlendirmelerine yer verilmiştir. Yazarın mizahına konu olan döneme ilişkin olarak okuyucuya bir çerçeve bilgi sunması açısından, Anaide Ter Minassian'ın *Ermeni Devrimci Hareketi'nde Milliyetçilik ve Sosyalizm, 1887-1912* adlı eserinden (İletişim Yayınları, 1992) yaptığımız kısa bir özet de kitaba eklenmiştir. Metindeki ayraçlar Odyan'a, köşeli ayraçlar ise bize aittir.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

Yoldaş Paņcuni'nin Aleksandr Saruhan tarafından resimlenen 1938 Kahire baskısını kullanımımıza sunan Turkuaz Sahaf'a teşekkür ederiz.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

YOLDAŞ PANÇUNİ

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - URQU 32

Yoldaş Pañuni
Yervant Odyan
Inger P. Pañuni i Dzabilvar yev Vasburagan

Çeviri
Sirvart Malhasyan

Kapak Tasarımı
Melisa Arsenyan

Kapak Deseni
Aleksandr Saruhan

Teknik Hazırlık
Ararat Şekeryan

© Aras Yayıncılık, 2000

ISBN 9789757265320

Baskı ve Cilt
Sena Ofset, 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Birinci Baskı: Kasım 2000, İstanbul
Yedinci Baskı: Eylül 2022, İstanbul

YOLDAŞ PANÇUNİ

YERVANT ODYAN

RESİMLEYEN
ALEKSANDR SARUHAN

ERMENİCEDEN ÇEVİREN
SİRVART MALHASYAN

YERVANT ODYAN
1869 İstanbul - 1926 Kahire

Yervant Odyan

19 Eylül 1869'da İstanbul, Yeniköy'de doğdu. 19. yüzyıl başında, Kayseri'nin Muncusun [Güneşli] köyünden genç yaşta İstanbul'a gelip Krikor Balyan'ın yanında saray mimarlığına dek yükselen Boğos Odyan'ın adıyla anılıp ünlenen bir aileye mensuptu. Ermeni Milleti Nizamnamesi (1863) olarak bilinen Osmanlı'daki ilk anayasa örneğinin hazırlayıcılarından, daha sonra Kanun-i Esasi'nin yazımında Mithat Paşa'ya yardımcı olan Krikor Odyan'ın (1834-1887) yeğeniydi. Amcası Krikor Odyan'la birlikte 1879'da Paris'e gitti. 1882'de babasının konsolosluk görevi yaptığı Romanya'nın Circova şehrinde bulundu.

1884'te İstanbul Üsküdar'daki Berberyan Ermeni Okulu'na girecek bir buçuk yıl kadar okudu. Okul sıralarındayken *Vararan* [Soba] adlı elyazılı öğrenci gazetesini yönetti. Öğrenimini evde, amcasının çevresindeki, dönemin ünlü Ermeni aydınlarından aldığı derslerle, sanat ve edebiyat yoğun bir ortamda sürdürdü. Zengin aile kütüphanesinde çok sayıda Ermenice ve Fransızca eseri okuyarak yetişti.

İstanbul Ermeni basınında ilk yazı ve çevirileri 1887'de yayımlandı. *Arevelk* [Doğu] ve *Manzume-i Efkâr*'da 1890'da yazıları yayımlandı. Yazar Arpiar Arpiaryan'ın daveti üzerine, 1892'de *Arevelk*'in yardımcı editörlüğünü üstlendi ve günlük yazılarını, tefrika öykü ve romanlarını dört yıl boyunca yayımlamayı sürdürdü. 1894'te *Hayrenik* [Vatan] gazetesine yazmaya başladı. 1896'da *Arevelk*'in editörlüğünü üstlendi.

Aynı yılın Ağustos'unda, Osmanlı Bankası işgali sonrasında başlayan Ermenilere yönelik saldırılar sırasında İstanbul'u terk edip Yunanistan'a geçti, Atina'da *Miutyun* [Birlik] adlı dergiyi yönetti. 1899'da Paris'te *Azad Khosk* [Özgür Söz] adlı aylık dergiyi çıkardı, *Nor Tar* [Yeni Asır] ve *Anahit*'e yazılar yazdı. Birkaç ay Londra'da Arpiaryan'ın *Nor Gyank* [Yeni Hayat] gazetesinde çalıştı. İskenderi-

ye'de 1902'de *Azad Khosk*'u yeniden, 1903'te ise *Azad Pem* [Serbest Kürsü] adlı mizah dergisini (dört yıl) yayımladı. 1903'te Hindistan Bombay'a gitti. 1904'te ise İskenderiye'ye geri dönerek haftalık ve günlük birkaç gazete yayımlamak için girişimlerde bulundu. 1907'de Kahire'de *Arev* [Güneş] adlı günlük mizah gazetesini kurdu.

Şubat 1909'da, II. Meşrutiyet'in (1908) getirmiş olduğu serbest ortam üzerine İstanbul'a döndü. *Püzantiyon* [Bizans], *Jamanak* [Vakit] ve *Azadamard* [Özgürlük Kavgası] gazetelerine yazılar yazdı (yedi yıl). *Inger Pançuni* [Yoldaş Pançuni] olarak bilinen eseri, *Püzantiyon*'da "Arakelutyun mı i Dzabilvar" [Dzabilvar Misyonu] adıyla tefrika edildi. *Garapnad* [Giyotin] adlı mizah dergisini 1910'da yayımladı. *Püzantiyon*'da tefrika edilen eseri bu kez "Arakelutyun mı i Dzabilvar, Ingervaragan Namagani Inger P. Pançunie" [Dzabilvar Misyonu, Yoldaş Pançuni'den Sosyalist Mektuplar] adıyla, Nişan Babigyan Yayınevi ve Matbaası tarafından 1911'de İstanbul'da kitap olarak basıldı. 1912'de *Sev Gadu* [Kara Kedi] adlı mizah dergisini yayımladı (iki yıl), *Manana* [Kudret Helvası] adlı mizah dergisini ise 1913'te yayımladı. *Yoldaş Pançuni*'nin ikinci bölümünü, "Inger P. Pançuni i Vasburagan" [Yoldaş Pançuni Van'da] 1914'te yayımladı.

Onlardan birkaç ay gecikmeli de olsa, 24 Nisan 1915'te pekçok kalem arkadaşına yapıldığı gibi, Ağustos 1915'te tutuklanıp Suriye'nin uzak çöllerine, Der Zor'a tehcir edildi ve mucize eseri sağ kaldı. *Lanetli Yıllar (1914-1919)*, bu zorlu ve ağır koşullar altında Ermeni halkının yaşadıklarının ve soykırımın tanığı olarak geçirdiği sürgün günlerini ve İstanbul'a dönüş hikâyesini anlatır.

İstanbul'a dönüşünde *İknad Ağa* adlı mizah dergisini 1919'da yayımladı (iki yıl). 1920'de *Cagadamard* [Muhabere], *Verçin Lur* [Son Havadis] ve *Jamanak*'ta özellikle güncel konuları işlediği yazılar yazdı (üç yıl). 1921'de *Yerkidzagan Daretsuys* [Mizah Yıllığı] adlı mizah dergisini yayımladı (iki yıl).

İstanbul'u 1922'de terk edip Bükreş'e geçti. Ünlü üçlemesinin son bölümü, "Inger P. Pançuni darakrutyan meç" [Yoldaş Pançuni Sürgünde] 1923'te yayımlandı. 1924'te Lübnan Trablus'a geçti, oradan 1925'te Kahire'ye geçti. 3 Ekim 1926'da kanserden öldü ve Kahi-

re'deki Marmina Ermeni Mezarlığı'na, arkadaşı Arpiar Arpiaryan'ın yanına gömüldü.

Odyan, sayısız makale, tefrika öykü ve roman, taşlama, hiciv, alegorik diyaloglar, mizahi biyografiler gibi çeşitli türlerde eserler yazarak Ermenice klasik düzyazı hazinesine ciddi katkılar sunmuştur. Hagop Baronyan'ın açtığı mizah çığırını derinleştirip toplumsal yerginin gelişimine de katkıda bulunan Odyan'ın 1893-1915 arasında yazdığı on üç romanda bol miktarda mizahi tip ve karakter yer alır. Kendilerini “devrimci”, “vatansever”, “milli kahraman” olarak gören ve öyle gösterenleri, yüceltilen değerleri pratikte ayaklar altına alanları, mizahın güçlü silahını kullanarak sergiler ve maskelerini indirir. Dünya veya din işleriyle uğraşıp da vurgun vuranların, açgözlü zenginlerin, sahte hayırseverlerin ve toplumun üst tabakalarının sosyal yaşamdaki, aile içi ilişkilerindeki karmaşık durumları, ahlaki yozluklarını sergiler. Birçok eserinde gerek Ermeni toplumunun iç çalkantılarına gerek travmatik soykırım sürecine, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki yaşadıklarına değinir, yurtlarından henüz kopup çeşitli ülkelere dağılmış Ermenilerin yaşamlarından kesitler sunar.

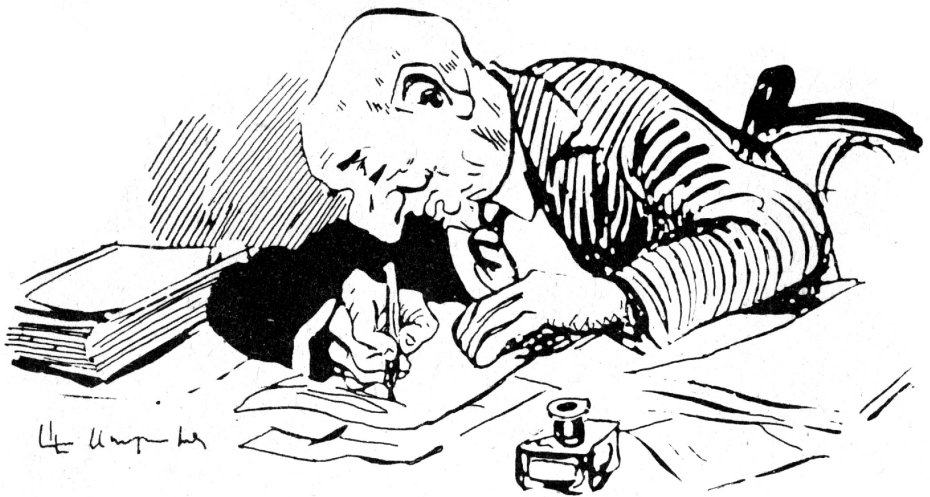
Bunların yanı sıra Tolstoy'un *Diriliş* (1910) ve *Anna Karenina* (1911) romanlarını, ayrıca Zola, Dostoyevski, Gorki ve Twain'in kitaplarını Ermeniceye kazandıran Odyan'ın eserleri çeşitli dillere çevrilmiştir. Ermeni roman yazımında Odyan'ın “Abdülhamit ve Sherlock Holmes” (1911) ve “Saliha Hanım veya Ordu Müstebite Karşı” (1912) macera-dedektif romanlarının da özgün bir yeri vardır.

Odyan'ın başlıca eserleri:

- Vaşğarun* [Tefeci], 1893
Miçnort Der Baban [Çöpçatan Papaz], 1895-1920
Heğapoğhutyun Magapuydzneri [Devrimin Asalakları], 1898-1899
Propagandist, 1901
Hampartzum Ağa, 1904
Azkayin Parerar [Milli Hayırsever], 1905
Indanik, Badiv, Paroyagan [Aile, Namus, Ahlak], 1910
Abdülhamid ve Sherlock Holmes, 1911, 1912
Saliha Hanım veya Ordu Müstebite Karşı, 1912
Dasnıyergu Dari Bolsen Tırs [İstanbul'dan Uzakta On İki Yıl], 1912-1913
Mer Yerespoğhanneri [Vekillerimiz], 1913
Yes Tırsesi Çem Arner [Ben Dışarıklı Almam], 1913
İm Aşğharhayatskneri [Dünya Görüşlerim], 1914
Tağaganin Gınıgı [Mütevellinin Karısı], 1915
Anidzyal Dariner [Lanetli Yıllar], 1918-1919
Nor Harusdner [Yeni Zenginler], 1919-1920
Tiv 17 Hafıyen [17 Numaralı Hafıye], 1919-1921
Hay Diasporan [Ermeni Diasporası], 1924-1925

Odyan'ın Türkçe yayımlanmış eserleri:

- Yoldaş Pançuni*, çev. Sirvart Malhasyan, Aras Yayıncılık, 2000.
Abdülhamid ve Sherlock Holmes, yay. haz. Seval Şahin,
Banu Öztürk, Didim Ardalı Büyükerman, Ayşe Şahin,
E. Şule Ayva, Everest Yayınları, 2014.
Ermeni Diasporası, çev. Kevork Taşkiran, Kor Kitap, 2019.
Abdülhamid ve Sherlock Holmes (Günümüz Türkçesiyle),
yay. haz. Seval Şahin, Everest Yayınları, 2020.
Lanetli Yıllar, 1914-1919 Şahsi Hatıralar, çev. Sirvart Malhasyan,
Kevork Taşkiran, Aras Yayıncılık-Kor Kitap ortak yayını, 2022.

Ermeni Yazar ve Eleştirmenlerin Kaleminden Yervant Odyan – Pañçuni

Püzantion'da ilk kez yayımlanmaya başladığında birçoğu Pañçuni'yi gerçek biri sandı. Hatta Pañçuni gerçek mi hayali mi diye iki Vanlı aralarında iddiaya girmişler, hayır kurumlarımızdan birine verilmek üzere de ortaya para koymuşlar. Tabii ki hayalidir diyen kazandı. Pañçuni gerçek bir kişi değil, devrimci tiplerin yoğunlaşmış genel ifadesidir...

Ancak ilk kitap ikincisinden daha başarılı olmuştur ve bu da doğaldır. “Dzabilvar Misyonu”ndaki kişileri bizzat tanıdığım insanlardan derledim; yirmi yıl boyunca incelemişimdir onları. “Pañçuni Vasburugan'da” bölümündeki tipler ise bana anlatılanlardır, benim duyduklarımdır.

Yervant Odyan (H. C. Siruni'den aktarım)

Mizah için doğmuş en büyük Ermeni mizah ustası...

Başka bir Ermeni yazarla, Yervant Odyan'la olduğu kadar zevkli ve eğitici edebiyat sohbeti yaptığım, edebiyat tartıştığım olmamıştır.

Aleksandr Şirvanzade (1858 Şamakh-1935 Gislovodsk)
Anılarından

Büyük, çok büyük bir yazarı kaybettik. Bizler tarafından *gerektiğince* takdir edilmediğine üzülüyorum. Elbet gün gelecek, büyük bir Ermeni düşün merkezi oluşturulacak ve Nietzsche'nin ortaya koyduğu gibi, değerlerin yeniden takdiri doğal olarak orada yapılacaktır.

Levon Paşalyan (1868 İstanbul-1943 Vichy)
20 Kasım 1926 *Arev*, Kahire

Kırk yıldan beri her nereye gittiyse, ulusun alın yazısı onu nereye sürüklediyse, elinden kalem düşmedi. Bir tek o korkunç yıllarda, Suriye ve Mezopotamya çöllerinde Ermeni halkının büyük kitleleriyle birlikte sürgünlüğü sırasında yazmadı; ama gördü, hissetti ve ürperdi. Fırtına ertesinde bir güneş ışığı belirir belirmez tekrar kalemine sarılıp daha bir yürekle ve üretkenlikle yazmaya devam etti.

Vahan Tekeyan (1878 İstanbul-1945 Kahire)
1926 Kahire, Odyan'ın mezarı başında yaptığı konuşmadan

“Dzabilvar” Yervant Odyan'ın başyapıtıdır; Aleksandr Saruhan'ın resimleri ise onun karikatür sanatının başyapıtı. (...) Irkının özgün çizgilerini taşımakla birlikte, Yoldaş Pañcuni, birçok yönüyle insanlığın büyük ailesine aittir ve bu yönüyle ünlü tiplerin evrensel galerisinde İspanyol Don Quijote'un, İngiliz Pickwick'in ve Fransız Tartarin'in yanında yer almaya hak kazanır.

Mikayel Gürciyan (1879 İstanbul-1965 Kahire)
1938 Kahire, “Pañcuni”nin Saruhan tarafından resimlenen ilk baskısına girişten

“Dzabilvar Misyonu” ve “Pañcuni Vasburagan'da” eserlerinde Odyan, Ermeni milliyetçi partilerini, özellikle Taşnak ve Hınçak akımlarının “sosyalizm”ini yeriyor. Bu yergide iki yön var. Biri, bu burjuva partilerinin mizahi “sosyalizm”i, diğeri, bilimsel sosyalizme yönelik genel ilkesel yaklaşım. Odyan ilkinde ne denli başarılıysa, ikincisinde o denli tökezliyor.

Arsen Derderyan (1882 Şuşikent-1953 Erivan)

O günlerde realistlerin haletiruhiyesi ile yazmak az çok resmi, ciddi, en azından yurtsever bir eyleme dönüşmüşken, Odyan, her türlü doktriner *postulayı* aklından silip atmış tek yazardı belki de.

Hagop Oşagan (1883 Bursa-1948 Halep)
1944 Erivan

Odyan, konusunu aklına geldiği gibi, uzun uzadıya düşünmeden yazardı. Kendisine anlatılan bir olayı, incelemek gereği duymadan, hatta doğruluğunu araştırmadan işlerdi. Bu yüzden tekzipler de eksik olmaz, onları da çekinmeden yayımlardı.

Hagop Siruni (1890 Adapazarı-1973 Bükreş)

“Yoldaş Pañuni” üçlemesinin her bölümü tam zamanında yazılmıştır. Yazar daima yaraya parmak basmış ve güç dönemlerde halkın yön belirlemesine, ilerlemesine yardımcı olmuştur; eserin bu özelliği, benzersiz bir popülerite kazanmasına yol açmıştır. (...) “Pañuni” siyasal *satir* alanında, yalnızca Ermenice edebiyatın değil, evrensel mizah edebiyatının da en büyük kazanımıdır.

Anuşavan Magaryan (1910 Nor Bayezid/Saruhan-1973 Girovagan)
1965 Erivan

Yervant Odyan’ın “Yoldaş Pañuni”si şimdiye dek Sovyet Ermenistanı’nda hiç basılmadı*; oysa neredeyse bütün diğer eserleri yayımlandı. Garip, değil mi? Bu, tıpkı Cervantes’i “Don Quijote”suz yayımlamaya benzer. “Yoldaş Pañuni”yi basmak konusundaki bu korku neden? Pañuni’den mi korkuluyor, yoksa Pañuni’ye benzemekten mi?

Simon Simonyan (1914 Antep-1986 Beyrut)
1969 Beyrut

* *Yoldaş Pañuni*, Sovyet Ermenistanı’nda ancak 1989’da, L. Hakhverdyan’ın önsözüyle yayımlandı.

Inger P. Pançuni'nin (Yoldaş Pançuni)
Aleksandr Saruhan tarafından resimlenen baskısının ön kapağı
(Ermenice, Sahak-Mesrob Matbaası, 1938 Kahire, 17x25 cm, 245 s.)

Aleksandr Saruhan

(1898 Ardanuç - 1977 Kahire)

grafik sanatçısı, gazeteci, yazar

İlköğretimini Batum'da, ortaöğretimini İstanbul'da, Pangaltı Mikhitaryan Ermeni Okulu'nda tamamladı. Viyana Güzel Sanatlar Akademisi grafik bölümünde okudu (1922-24). İstanbul'daki *Gavroş* adlı aylık mizah dergisine çizdi (1920-23). Daha sonra Kahire'de yaşamaya ve oradaki gazetelere çizmeye başladı (1924). *Haygagan Sinema* (Ermeni Sineması –son on sayısının editörlüğünü Yervant Odyan yapmıştır, 1925-26) ve *La Caravane* (Kervan, 1939-42) adlı aylık dergileri yayımladı. Ermeni Kültürünün Dostları derneğini kurdu (1941). *Ays Baderazmi* (Bu Savaş, 1945), *Menk Mer Agnotsov* (Kendi Gözlüğümüzle Biz, 1962) ve daha birçok karikatür albümü vardır. Bu açıdan başyapıtı, Yervant Odyan'ın *Inger Pançuni*'si (Yoldaş Pançuni, 1938) ve Hagop Baronyan'ın *Medzabadih Muratsganneri* (Soylu Dilenciler, 1962) mizahi romanlarını resimlemesidir. Kırk bini aşkın karikatürden "İnsanlık Komedi" serisi gibi birçokları değişik ülkelerde yayımlanmıştır. Mısır karikatürünün de kurucusu sayılan Saruhan, çeşitli kişisel sergiler açmış, uluslararası ödüller kazanmıştır. *Menk Hayeren Çenk Kider* (Biz Ermenice Bilmeyiz, 1963) adlı bir güldürüsü, karikatür sanatı ve Mısır Ermeni toplumunun yaşamına ilişkin makaleleri vardır.

Bir Çift Söz

Çocukluğumdan beri Odyan'ın tüm eserlerini, tarzı ne olursa olsun, büyük bir zevkle okurum, fakat özellikle eşsiz Pançuni'si bende derin bir etki yaratmıştır.

Bunun nedeni belki de, son on yıllardaki Ermeni trajedisinin bir parçasını, daha doğrusu bir açıklamasını onda bulmamdır.

Yoldaş Pançuni, doğru ilke ve tasarıların bile, demagog, hayalperest ve sorumsuz okumuş cahiller tarafından, mevcut şartlar dikkate alınmadan uygulandıklarında nasıl yıkıcı olabileceklerini göstermekte.

İşte kitabın ana teması ve kıssadan hissesi.

Odyan bu müthiş dramatik gerçeği birkaç tabloyla, basit bir dille ve de sanatçı dehasına yaraşır bir mizah üslubuyla anlatmakta.

İşte, eseri tekrar tekrar okumam bu sebeptedir. Her okuyuşumda, Odyan'ın yarattığı o sünepe kahramanın trajikomik maceraları kafamda tablolara dönüştü ve giderek o denli ete kemiğe büründü ki onları kâğıda dökme arzumu daha fazla engellemedim.

Ve tüm bu tabloları bir albüm içinde topladıktan sonra, dostlarımla da telkinleriyle Odyan'ın bu başyapıtını resimlerle süsleyerek yayımlamayı düşündüm.

İyi mi yaptım, kötü mü? Bu konuda yargıyı okuyuculara bırakıyorum.

Aleksandr Saruhan

1938 Kahire